

УДК 78.087.68(075.8)

Цитування:

Світайло С. В. Підготовка викладачів музичного мистецтва у класі вокального ансамблю. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2021. № 3. С. 180-184.

Svitylo S. (2021). Preparation of lectures on musical arts in the class of vocal ensemble. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 3, 180-184 [in Ukrainian].

Світайло Світлана Валеріївна,
кандидат педагогічних наук, старший
викладач кафедри академічного
та естрадного вокалу Інституту мистецтв
Київського університету
імені Бориса Грінченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8472-7922>
svit1977@gmail.com

ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У КЛАСІ ВОКАЛЬНОГО АНСАМБЛЮ

Мета роботи — розглянути методичні аспекти підготовки викладачів музичного мистецтва у класі вокального ансамблю, завдяки якому вони набувають умінь і навичок, що логічно співвідносяться з вокальними і педагогічними, хормейстерськими завданнями їх професійної діяльності. Наголошено, що головною і специфічною складовою фахової компетентності є, передусім, здатність до музично-виконавської діяльності, зокрема вокальної, яка становить основу роботи з музичного розвитку учасників вокального ансамблю чи хорового колективу. Завдання полягає в розкритті основних методичних аспектів, важливих у процесі ансамблевого виконання, зокрема на досягненні узгодженості, врівноваженості всіх компонентів, злагодженого звучання партій, окремих вокалістів, усього колективу під час співу. **Методологічну** основу статті становлять теоретичні методи аналізу і синтезу, завдяки яким охарактеризовано основні складові, роль кожного з видів ансамблю (інтонаційного, метроритмічного, дикційного), їх органічне поєднання, розкрито особливості окремих видів ансамблю, роль і значення кожного з них. Зазначено, що естрадний вокальний ансамбль має специфічні особливості, які характеризують його як різновид сучасного музичного виконавства. Він репрезентує нову стилістику в популярній музиці, нові форми колективного вокального виконавства (жіночі, чоловічі, мішані; вокально-інструментальні ансамблі, рок-групи і поп-групи тощо). **Наукова новизна** роботи полягає в зосередженні уваги на методичних прийомах роботи з вокальним колективом, який прагне виробити свою індивідуальну манеру виконання. **Висновки.** Стрімкий розвиток естрадного вокального виконавства, сольного й ансамблевого сприяв тому, що протягом останніх десятиліть в Україні значно розширилась мережа вищих навчальних закладів з музично-педагогічної підготовки фахівців за спеціальністю «естрадний спів», що передбачає можливість їх фахової діяльності як виконавців у вокальних ансамблях і, водночас, як керівників таких колективів, а це потребує належного методичного забезпечення навчального процесу в закладах вищої професійної освіти.

Ключові слова: викладач музичного мистецтва; вокально-ансамблеве виконавство; методика роботи з вокальним ансамблем; музично-педагогічна підготовка.

Svitylo Svitlana, candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Department of Academic and Pop Vocals, Institute of Arts, Kyiv University of Boris Greenshenko

Preparation of lectures on musical arts in the class of vocal ensemble

The purpose of the article is to consider the methodological aspects of training music teachers in the class of a vocal ensemble. thanks to which they acquire skills and abilities that are logically correlated with vocal and pedagogical, choir tasks. It is emphasized that the main and specific component of his professional competence is primarily the ability to perform music, including vocal, which is the basis of his work on the musical development of members of a vocal ensemble or choir. The task is to reveal the main methodological aspects that are important in the process of ensemble performance, in particular, to achieve coherence, the balance of all components, harmonious sound of parts, individual vocalists, the whole group while singing. **The methodology** of the article is theoretical methods of analysis and synthesis, which characterize the main components of the role of each type of ensemble (intonation, metrorhythmic, diction), their organic combination, revealed the features of individual types of ensemble, the role and significance of each. It is noted that the pop vocal ensemble has specific features that characterize it as a kind of modern musical performance. He represents a new style in popular music, new forms of collective vocal performance (female, male, mixed; vocal-instrumental ensembles, rock bands, and pop groups, etc.). **The scientific novelty** of the work is the focus on the methods of working with a vocal group that seeks to develop their own, individual manner of performance.

Conclusions. The rapid development of pop vocal performance, solo, and the ensemble has contributed to the fact that in recent decades in Ukraine has expanded the network of higher educational institutions for music and pedagogical training in "specialty singing", which provides the possibility of their professional activities as performers in vocal ensembles and, at the same time, as leaders of such collectives. and this requires proper methodological support of the educational process in institutions of higher professional education.

Keywords: teacher of music art; vocal and ensemble performance; methods of working with a vocal ensemble; musical and pedagogical training.

Актуальність теми дослідження. Сучасне вокальне ансамблеве виконавство різноманітне за своїми жанровими і стилевими ознаками, складом колективів. Естрадний ансамблевий спів досить новий різновид вокального виконавства, що набув особливо активного розвитку, починаючи з середини ХХ століття, коли формувались вокально-інструментальні групи (дуети, тріо тощо) у складі до 10-15 виконавців. Для них було створено багатий репертуар, розрахований на різні склади виконавців (жіночі, чоловічі, мішані), часом за участю хору й інструментальних ансамблів, навіть оркестру. Протягом 60-70-х років значної популярності в Україні набули відомі вокально-інструментальні ансамблі (ВІА) «Мрія», «Смерічка», «Кобза», «Світязь», «Медобори» та інші. У наш час естрадне вокального виконавство настільки різноманітне, що фахівці характеризують його як стилістично строкате, несподівано оригінальне. Це виявилось у творчості багатьох вокально-інструментальних гуртів. Так, у другій половині 1980-х років розвивається українська рок-музика, представлена такими гуртами, як «Океан Ельзи», «Воплі Відоплясова», «Танок на майдані Конго», «Крихітка», «Скрябін», «Тартак», «Плач Єремії», «Кому Вниз», «Мертвий півень», «Веремій», «Один в каное» та інші. Серед колективів академічного спрямування відомі вокальні ансамблі «Пікардійська терція» і «Менсаунд» тощо.

Очевидно, такий бурхливий розвиток естрадного вокального виконавства сприяв тому, що протягом останніх десятиліть в Україні значно розширилась мережа вищих навчальних закладів з музично-педагогічної підготовки фахівців за спеціальністю «естрадний спів», які, крім суто виконавських компетенцій, набувають і педагогічних як викладачі музичного мистецтва. У зв'язку з цим, актуалізується питання методичного забезпечення навчального процесу з підготовки естрадних вокалістів і викладачів музичного мистецтва в системі закладів вищої музично-педагогічної освіти. Традиційні навчально-методичні матеріали мало перевидаються у наш час, крім того, вони

потребують певних уточнень, адже значних змін зазнало естрадне виконавство, зокрема й вокальне, в технічному й технологічному аспектах, збагатилась його стилістика, а це вимагає від учасника й керівника вокального ансамблю володіння відповідними фаховими компетенціями.

Здобуваючи основну вокальну підготовку у класі з вокалу, студенти збагачують і поглиблюють її, опановуючи методикау роботи з вокальним ансамблем, тобто вони набувають умінь і навичок як майбутні вчителі музичного мистецтва. Зважаючи на комплексний характер фахової компетентності, варто визначали її структурні компоненти, що логічно співвідносяться з вокальними і хормейстерськими педагогічними завданнями в роботі викладача музичного мистецтва. Головною і специфічною складовою його фахової компетентності є здатність до музично-виконавської діяльності, зокрема вокальної, яка становить основу його роботи з музичного розвитку учасників вокального ансамблю чи хорового колективу.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання підготовки викладача музичного мистецтва засобами естрадного вокалу привертають увагу багатьох дослідників сфери сучасної професійної освіти. Так, про жанрово-стильові особливості естрадного вокального мистецтва, а також про методичні аспекти навчання естрадного співу, зокрема виховання музичного смаку виконавців, підготовку співака до публічного виступу розкрито у працях Д. Бондаренка [1], А. Даценка [2], В. Живова [3], С. Юрчука [6]. Так, Д. Бондаренко розглядає специфіку роботи з вокальним ансамблем під час фахової підготовки в умовах навчального процесу з використанням можливостей сучасної інформаційної техніки і засобів сценічної постановки концертних номерів. Він наголошує: «Сьогодні вчитель музичного мистецтва повинен на достатньому рівні оволодіти вокально-хоровими вміннями, щоб залучати учнів до позаурочної навчальної роботи у вокально-хорових колективах, а згодом залучати їх до виконавської діяльності

в шкільних концертах. Саме тому важливою є організація навчальної діяльності студентів під час співу у вокальному ансамблі, коли викладач прищеплює вокальну культуру, сприяє розширенню світобачення, їхнього духовного розвитку. Важливим компонентом вокально-методичної підготовки студентів є формування вокально-виконавської культури, естетичного смаку» [1, 68]. Т. Смирнова також наголошує на необхідності формувати здатності ансамблевого співу студентів у процесі їх професійної підготовки [5], а М. Михаськова вважає, що готовність вчителя музичного мистецтва працювати з вокальним ансамблем становить одну з невідмінних його фахових компетентностей [4]. Конкретні методичні рекомендації до самостійної роботи студентів з хорового диригування пропонує Л. Ярошевська, окремо зосереджуючи їх увагу на особливостях кожного з видів ансамблю і методах їх досягнення [7].

Мета статті — розглянути методичні аспекти підготовки викладачів музичного мистецтва у класі вокального ансамблю. завдяки якому вони набувають умінь і навичок, що логічно співвідносяться з вокальними і педагогічними, хормейстерськими завданнями.

Виклад основного матеріалу. У класі з вокального ансамблю студенти набувають здатностей оцінювати й аналізувати вокальні твори, враховуючи особливості індивідуального стилю композитора, співвідносити їх з реальними виконавськими можливостями співаків, визначати мету і завдання навчально-творчої роботи з окремими виконавцями, з вокальною партією, а також добирати репертуар відповідно до виконавських можливостей співаків, вокального колективу загалом, опановують методику хормейстерської роботи з вокальним колективом.

Поняття ансамблю (від французького *ensemble* – разом) у музичному виконавстві має кілька значень: ансамбль як спільне виконання твору кількома музикантами; ансамбль як художньо довершене звучання у процесі спільного виконання музичного твору, узгодженість, врівноваженість всіх компонентів [3, 69]; музичний твір, призначений для виконання невеликою групою співаків або інструменталістів;

Щоб домогтися ансамблевого співу, керівник колективу має стежити за правильним співвідношенням у співаків інтонації, сили звуку, тембру, дикції, артикуляції, за їхнім умінням чути свою

партію, спільне звучання, співвідносити з ними свій спів. Для злитості голосів за їх тембром і силою необхідно виробляти у співаків однакову манеру співу, однакові вокальні прийоми формування звука. Розрізняють природний і штучний ансамбль. Природний ансамбль утворюється за однакових теситурних умов, завдяки рівномірному використанню регістрів кожної партії, він сприяє найповнішому виявленню вокальних якостей усіх голосів, партій, вокального колективу загалом. У штучному ансамблі партії звучать у різних регістрах і теситурах (наприклад, сопрано – у високій, а інші – у середній). Тому педагогу варто змінити динамічне напруження в партіях, щоб знівелювати теситурну строкатість. Працюючи над природним і штучним ансамблем, необхідно зважати на: склад ансамблю (однорідний, неповний, мішаний), від якого залежить використання відповідних прийомів; теситуру; динамічні нюанси; метроритм. Розрізняють кілька видів ансамблю: інтонаційний, динамічний, тембральний, метроритмічний, дикційний, гомофонно-гармонічний. Щоб досягти загального ансамблю, поєднавши усі ці види в цілісність, необхідно домогтися злагодженості в межах кожного з них. Слід виробляти у співаків однакове відчуття і відтворення динаміки, темпу, ритму, зрештою – однакове переживання змісту твору.

Зокрема, інтонаційний ансамбль потребує повного злиття всіх голосів за висотою, адже за його відсутності в межах партії неможливий загальний ансамблевий (чи хоровий) стрій. Необхідно, щоб співаки вирівнювались за тоном, який задає хормейстер, за строем супроводу, за провідними співаками.

Інший аспект — динамічний ансамбль, врівноваженість звучання за силою і гучністю голосів. Тут важлива однакова кількість співаків у партіях, однакові теситурні умови, художні завдання, а також розуміння авторського задуму. Слід зважати на взаємодію динаміки і темпоритму, на злагодженість голосів за силою звука. У високій теситурі динамічні можливості зростають від *forte* до *fortissimo*, у середній теситурі – від *pianissimo* до *forte*, у низькій теситурі – від *pianissimo* до *mezzo forte*. Якщо вокальні партії перебувають в однаковій теситурній позиції (високій, середній, низькій), тобто йдеться про природний ансамбль, то досягти динамічного ансамблю не так і складно. Коли ж теситурні умови різні, скажімо, сопрано у високій, а інші партії в

середній, то керівнику ансамблю, хормейстеру доцільно збалансувати їх. Більшість вокально-хорових творів мають мішаний виклад музичного тексту, тому необхідні різні види динамічного ансамблю.

Метроритмічний ансамбль вимагає ритмічної і дикційної цілісності в озвучуванні співаками кожної партії і належного співвідношення метроритму між партіями. Виконавська ритміка увиразнює художні особливості твору, зміна ритму – це один із засобів образності в музиці. Працюючи над ритмічним ансамблем, варто дотримуватися правил взяття дихання у тому темпі, якого вимагає виконуваний твір. Особливе значення має й одночасний вступ співаків, їх уміння співати разом, ритмічно чітко, одночасно вимовляти слова, гнучко змінювати темп, разом брати дихання.

Дикційний ансамбль — це однакова для всіх співаків манера вимовляння слів під час співу. Адже сутність вокального твору, його художні особливості матимуть естетичний вплив на слухача лише за умови, якщо, крім мелодії, гармонії, ритму, він в усій повноті сприйматиме зміст і поетичного тексту. Тут важливі не просто чітка вимова, а й виразні логічні наголоси в музично-поетичних фразах. Педагогу як керівнику вокального колективу варто зважати на дотримання виконавцями правильної артикуляції. Вокальна дикція має свої особливості, у поєднанні з інтонацією вона є засобом інтерпретації твору і створення художнього образу.

На відміну від академічного вокалу, в естрадному ансамблі використовуються дещо інші прийоми звукоутворення, завдяки чому формується новий інтонаційно-музичний образ. Виразальні особливості в естрадному співі залежать від стилю виконаного твору — джаз, соул, диско тощо, проте його основу становить колективний принцип, що охоплює всі складові творчого процесу: співвідношення ролі і значення окремого вокаліста (як елемента цілого) і колективу становить сутність ансамблевого виконавства загалом. Навчити співати кожного індивідуально і одночасно співати в колективі, чути свою партію і ансамбль загалом — це головне завдання педагога, керівника вокального ансамблю.

Окреме питання — робота над строем. Стрій – це точне інтонування інтервалів в мелодичному й гармонічному видах мажору і мінору в одноголосному співі (горизонтальний стрій) і в багатоголосому співі (вертикальний стрій). Він становить основу ансамблевого

(хорового) співу. Педагогу необхідно щоразу настроювати вокальний колектив (як інструмент), щоб досягти узгодженості між співаками щодо звуковисотності інтонування. Розрізняють два види строю – мелодичний (горизонтальний) як стрій окремої партії і гармонічний (вертикальний) як загальний стрій. Мелодичний стрій – це інтонування мелодичної лінії, інтервалів у їх мелодичній послідовності. Гармонічний стрій пов'язаний з інтонуванням співзвуч (інтервалів, акордів) в їх одночасному звучанні.

Методика роботи над мелодичним строем зобов'язує постійно тренувати слух співаків в інтонуванні інтервалів в мажорі й мінорі. Досягти точного інтонування допоможе постійне виконання розспівок і спеціальних вправ: співати всі інтервали поступово (від ноти *до* вгору і вниз), відчуваючи тоніку; виконувати діатонічні та хроматичні гами, мажорні і мінорні трихорди, тетрахорди, пентахорди; виконувати вправи зі стрибком на певний інтервал, а потім на його заповнення. Часто труднощі інтонування зумовлені теситурними умовами, особливо високими звуками, які вимагають уміння застосовувати верхній (головний) регістр. Необхідно дотримуватись узгодженості і взаємозв'язку мелодичного і гармонічного строю.

Щоб утримувати стрій під час розучування вокального твору, важливо правильно взяти тональність. Більшість керівників ансамблю обирають авторську тональність, хоч більш доцільно брати на тон нижче, а вже під час концертного виступу — дотримуватись оригінальної тональності.

Унісонний стрій – це злиття співацьких голосів окремої партії (ансамблю) на одновисотних звуках, мета і показник якості і чистоти інтонування. Головне завдання керівника вокального ансамблю – досягти унісону завдяки правильному звукоутворенню, співочому диханню, однаковій вокальній манері. Спочатку керівник ансамблю має прослухати кожного співака і визначити його здатність дотримуватись інтонаційного ансамблю. Тому важливо не поспішати розучувати багатоголосі вокально-хорові твори, адже виховання унісонного співу сприяє становленню ансамблю і строю. Варто запропонувати проспівати спочатку одному голосу, потім – одночасно двом і вирівняти їх звучання, додати третій і далі, щоб досягти ансамблю в партії. Мета керівника вокального ансамблю – звести інтонуючі голоси до унісонного звучання в межах партії, а далі – ансамблю загалом.

Естрадний ансамбль як різновид музичного виконавства має свою специфіку, зумовлену новою стилістикою сучасної популярної музики (диско, «фанк», «соул», «R & B» тощо). Кожен вокальний колектив прагне виробити свою, індивідуальну манеру виконання, що потребує відповідної фахової підготовки, зокрема й шляхом опанування навчальної дисципліни вокальний ансамбль.

Висновки. У процесі фахової музично-педагогічної підготовки вчителя музичного мистецтва навчальна дисципліна методика роботи з вокальним ансамблем відіграє принципово важливу роль, оскільки надає можливість сформувати у студентів фахові компетентності як вокаліста і як педагога-хормейстера, керівника співочого колективу. З цією метою варто збагачувати й удосконалювати методичне забезпечення навчального процесу з циклу спеціальних дисциплін відповідно до вимог і потреб виконавської і педагогічної практики.

Література

1. Бондаренко Д. В. Вокально-виконавська підготовка сучасного вчителя музичного мистецтва / Загальна педагогіка та історія педагогіки: теорія та методика навчання (з галузей знань). Вип. 13. Т. 2. 2019. С. 64–68. doi <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-13-2-13>
2. Даценко А. С. Вокальний камерний ансамбль (історичний аспект). Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2013. № 18 (277). Ч. II. С. 15–17.
3. Живов В. Л. Хоровое исполнительство: Теория. Методика. Практика: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва. : Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС. 2003. 273 с.
4. Михаськова М. А. Проблеми формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики // Наук. зап. НДПУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2003. № 2. С. 17–18.
5. Смирнова Т. А. Теорія та методика диригентсько-хорової освіти у вищих навчальних закладах: психолого-педагогічний аспект: монографія. Горлівка: ПП «Видавництво Ліхтар», 2008. 445 с.

6. Юрчук С. В. Робота над вокально-хоровими навичками: метод. посіб. / Хмельницький державний центр естетичного виховання учнівської молоді. Хмельницький, 2011. 22 с.

7. Ярошевська Л. В. Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів з дисципліни «Хорове диригування». Миколаїв. 2017. 78 с.

References

1. Bondarenko D. (2019). Vocal-executive training of a modern teacher of musical art. General pedagogy and history of pedagogy: theory and methodology of training (from industries). Wip. 13. T. 2. P. 64-68. [in Ukrainian]. doi <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-13-2-13>
2. Datsenko A. (2013). Vocal chamber ensemble (historical aspect). Bulletin of Taras Shevchenko's name. No. 18 (277). Ch. II. 15-17. [in Ukrainian].
3. Zhiron V. L. (2003). Choir Performance: Theory. Technique. Practice: studies. Manual for studies Higher. studies. establishments. Moscow. : Humanit. Ed. Center Vlados. 273. [in Russian].
4. Mikhaskova M. A. (2003). Problems of Forming the Family Competence of the Mayor's Speaker of Music, Nauk. zap NDPU im. M. Gogol. Psychological and pedagogical sciences. № 2. 17-18. [in Ukrainian].
5. Smirnova T. A. (2008). Theory and methodology of dirigentsko-choral ovosti in the earliest mortgages: the psychological and pedagogical aspect: monograph. Gorlivka: 445. [in Ukrainian].
6. Yurchuk S.V. (2011). Work on vocal-choral skills: Method. manual. Khmelnytsky State Center for Aesthetic Education of Student Youth. Khmelnytsky. 22. [in Ukrainian].
7. Yaroshevskaya L. V. (2017). Methodical recommendations for independent work of students in the discipline "Choral Conducting". Mykolaiv. 78. [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 23.03.2021
Отримано після доопрацювання 20.04.2021
Прийнято до друку 26.04.2021*